ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

# HUQUQIY HAYOTDA SUN'IY INTELLEKTNING AHAMIYATI VA HUQUQIY MUAMMOLAR

**Omonqulov Zuxriddin Mamarejab o'g'li**
Namangan davlat universiteti
Yuridik fakulteti 1-bosqich talabasi
Ilmiy rahbar: **Po'latov Otabek**
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20269514

**ANNOTATSIYA**

Mazkur ilmiy maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining huquqiy hayotdagi o'rni, ularning sud-huquq tizimida qo'llanishi, zamonaviy tendensiyalar hamda ushbu jarayonda yuzaga kelayotgan huquqiy muammolar tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada sun'iy intellektning huquqiy tartibga solishdagi afzalliklari, inson huquqlari bilan bog'liq xavflari, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish muammolari va algoritmik adolatlilik masalalari yoritilgan.

**Kalit so'zlar:** sun'iy intellekt, huquqiy texnologiyalar, raqamli huquq, elektron sudlov, algoritmik adolat, shaxsiy ma'lumotlar, kibermakon, axborot xavfsizligi, huquqiy tartibga solish.

**АННОТАЦИЯ**

В данной научной статье анализируется роль технологий искусственного интеллекта в правовой жизни, их применение в судебно-правовой системе, современные тенденции, а также возникающие в данном процессе правовые проблемы. Также в статье рассматриваются преимущества искусственного интеллекта в правовом регулировании, риски, связанные с правами человека, проблемы защиты персональных данных и вопросы алгоритмической справедливости.

**Ключевые слова:** искусственный интеллект, правовые технологии, цифровое право, электронное правосудие, алгоритмическая справедливость, персональные данные, киберпространство, информационная безопасность, правовое регулирование.

**ANNOTATION**

This scientific article analyzes the role of artificial intelligence technologies in legal life, their application in the judicial and legal system, modern trends, as well as the legal issues arising in this process. The article also highlights the advantages of artificial intelligence in legal regulation, risks related to human rights, problems of personal data protection, and issues of algorithmic fairness.

**Keywords:** artificial intelligence, legal technologies, digital law, e-justice, algorithmic fairness, personal data, cyberspace, information security, legal regulation.

Bugungi globallashuv va raqamlashtirish jarayonida sun'iy intellekt texnologiyalari inson faoliyatining barcha sohalariga, jumladan huquqiy hayotga ham jadal kirib kelmoqda. Sud tizimi, advokatura, notariat, huquqni muhofaza qiluvchi organlar hamda davlat boshqaruvi organlarida sun'iy intellektdan foydalanish samaradorlikni oshirish bilan birga yangi huquqiy munosabatlarni ham shakllantirmoqda.

Sun'iy intellektning rivojlanishi natijasida "raqamli huquq", "elektron adliya", "algoritmik javobgarlik" kabi yangi tushunchalar huquqshunoslik fanida muhim o'rin egallay boshladi. Shu bois mazkur masalaning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan raqamli iqtisodiyot va elektron davlat boshqaruvini rivojlantirish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinib, davlat organlari faoliyatiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish vazifalari belgilab berilgan. Bu esa sun'iy intellektni huquqiy hayotda qo'llash istiqbollarini yanada kengaytirmoqda.[1]

Sun'iy intellekt — bu inson tafakkuriga xos funksiyalarni bajarishga qodir bo'lgan dasturiy va texnologik tizimlar majmuidir. Hozirgi davrda sun'iy intellekt huquqiy hayotning quyidagi yo'nalishlarida faol qo'llanilmoqda:

- elektron sudlov tizimi;
- huquqiy hujjatlarni avtomatik tahlil qilish;
- jinoyatchilikni prognozlash;
- yuridik maslahat beruvchi chatbotlar;
- normativ-huquqiy hujjatlarni tizimlashtirish;
- shaxsni identifikatsiyalash tizimlari.

A.X. Saidovning fikricha, “raqamli texnologiyalar huquq tizimining samaradorligini oshirish bilan birga inson huquqlarini himoya qilishning yangi mexanizmlarini yaratadi” [2]. Ushbu qarash sun’iy intellektning nafaqat texnologik vosita, balki huquqiy taraqqiyot omili ekanligini ko‘rsatadi.

Raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning huquq tizimidagi o‘rni tobora ortib borayotganini anglatadi. Ular bir tomondan huquq tizimining tezkorligi, shaffofligi va samaradorligini oshirsa, ikkinchi tomondan inson huquqlarini himoya qilishning yangi usullarini yaratmoqda. Shu bilan birga, bu texnologiyalarni adolat, oshkoralik va inson manfaatlari tamoyillari asosida tartibga solish zamonaviy huquqshunoslikning eng dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Y. Tojiyev esa zamonaviy axborot texnologiyalarining jinoyatchilikka qarshi kurashishda muhim ahamiyat kasb etishini ta’kidlab, ularni qonuniy va shaffof qo‘llash zarurligini qayd etadi [3]. Darhaqiqat, sun’iy intellekt asosidagi kuzatuv va monitoring tizimlari jinoyatlarning oldini olishda samarali vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda ko‘plab davlatlarda elektron sudlov tizimlari joriy qilinmoqda. O‘zbekistonda ham “E-sud”, “Mening sudim” kabi platformalar orqali fuqarolarning odil sudlovga bo‘lgan murojaatlari soddalashtirilmoqda. Natijada vaqt va mablag‘ tejalib, byurokratik to‘siqlar qisqarmoqda.

Sun’iy intellektning huquqiy hayotdagi rivojlanish tendensiyalari bir necha asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘lmoqda.

Birinchidan, elektron adliya tizimining rivojlanishi. Elektron sudlov tizimi sud jarayonlarining tezkorligi va shaffofligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Sud hujjatlarining avtomatik shakllanishi, ishlarni elektron taqsimlash hamda masofaviy sud majlislarining tashkil etilishi inson omilini kamaytirishga xizmat qilmoqda.

Sh.A. Saydullayevning fikricha, elektron adliya tizimi korrupsion holatlarning oldini olishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi [4].

Ikkinchidan, Legal Tech texnologiyalarining rivojlanishi. So‘nggi yillarda yuridik xizmatlarni avtomatlashtirishga qaratilgan “Legal Tech” platformalari keng rivojlanmoqda. Bunday tizimlar shartnomalarni tahlil qilish, huquqiy risklarni aniqlash va huquqiy maslahat berishda qo‘llaniladi.

Masalan, chatbotlar orqali fuqarolarga bepul huquqiy maslahatlar berish tizimi aholining huquqiy savodxonligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Uchinchidan, Big Data va algoritmik tahlil. Katta hajmdagi huquqiy ma’lumotlarni qayta ishlash orqali sud amaliyotini prognoz qilish imkoniyati yuzaga kelmoqda. Bu esa huquqni qo‘llash amaliyotida yagona yondashuvni shakllantirishga yordam beradi.

To’rtinchidan, kiberxavfsizlikning kuchayishi. Sun’iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi bilan bir qatorda kiberjinoyatlar soni ham ortmoqda. Shu sababli axborot xavfsizligini ta’minlash davlat siyosatining muhim yo‘nalishiga aylanmoqda.

Sun’iy intellekt texnologiyalarining keng qo‘llanishi qator huquqiy muammolarni ham yuzaga keltirmoqda.

Birinchi navbatda, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish muammosi. Sun’iy intellekt tizimlari katta hajmdagi shaxsiy ma’lumotlarni qayta ishlaydi. Bu esa fuqarolarning shaxsiy daxlsizligi bilan bog‘liq xavflarni kuchaytiradi.

Yuldashev A.ning ta’kidlashicha, “raqamli texnologiyalar rivojlanishi shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha yangi yondashuvlarni talab qiladi” [5]. Agar sun’iy intellekt tizimlari noqonuniy ravishda shaxsiy ma’lumotlardan foydalansa, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari buzilishi mumkin.

Ikkinchi navbatda, ba’zi hollarda sun’iy intellekt noto‘g‘ri yoki tarafkash algoritmlar asosida qaror qabul qilishi mumkin. Bu esa inson huquqlarining buzilishiga olib keladi. Masalan, sud qarorlarini prognoz qiluvchi tizimlar ayrim ijtimoiy guruhlarga nisbatan noxolis natijalar ko‘rsatishi ehtimoli mavjud.

Uchinchi navbatda, sun'iy intellekt tomonidan yetkazilgan zarar uchun kim javobgar bo'lishi masalasi hanuzgacha bahsli hisoblanadi. Dasturchi, foydalanuvchi yoki tizim egasi javobgar bo'lishi kerakmi — bu zamonaviy huquqshunoslikning dolzarb muammolaridan biridir.

To'rtinchi navbatda esa sun'iy intellekt yaratgan matn, tasvir yoki boshqa mahsulotlarga nisbatan mualliflik huquqining kimga tegishli ekanligi aniq belgilanmagan.

Mavzuni tahlil qilish natijasida quyidagi kamchiliklar mavjudligi aniqlandi:

Avvalo, Sun'iy intellektni tartibga soluvchi yagona qonunning mavjud emasligi. Hozirgi vaqtda O'zbekistonda sun'iy intellekt faoliyatini kompleks tartibga soluvchi alohida qonun mavjud emas.

Keyingi muommo, huquq va axborot texnologiyalarini birgalikda tushunadigan mutaxassislar soni kam.

Shuningdek, ko'plab sun'iy intellekt tizimlarining qaror qabul qilish mexanizmi foydalanuvchilarga tushunarsiz.

Oxirgi muommo esa kiberjinoyatlar sonining ko'payishi raqamli xavfsizlikni kuchaytirishni talab qilmoqda.

Ushbu muommo va kamchiliklarga quyidagi takliflarimni berib o'tmoqchiman:

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun birinchi navbatda sun'iy intellektni tartibga soluvchi alohida va kompleks "Sun'iy intellekt to'g'risida"gi qonunni ishlab chiqish va qabul qilish zarur. Ushbu qonun AI tizimlaridan foydalanish, javobgarlik, shaxsiy ma'lumotlar himoyasi va algoritmik shaffoflikni aniq belgilab berishi lozim.

Ikkinchidan, huquq va axborot texnologiyalarini birlashtira oladigan kadrlarni tayyorlash tizimini rivojlantirish kerak. Buning uchun oliy ta'limda "raqamli huquq" va "legal tech" yo'nalishlarini kengaytirish hamda amaliy o'quv dasturlarini joriy etish muhim hisoblanadi.

Uchinchidan, kiberxavfsizlikni kuchaytirish va sun'iy intellekt tizimlarida shaffoflikni ta'minlash lozim. Bunda kiberjinoyatlarga qarshi zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, fuqarolar raqamli savodxonligini oshirish hamda AI qarorlarini tushunarli qilish mexanizmlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, sun'iy intellekt zamonaviy huquqiy hayotning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. U sud-huquq tizimining samaradorligini oshirish, fuqarolarga qulay huquqiy xizmatlar ko'rsatish va davlat boshqaruvini raqamlashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq sun'iy intellektning keng qo'llanishi shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish, algoritmik diskriminatsiya, javobgarlik va etik me'yorlar bilan bog'liq qator muammolarni ham yuzaga chiqarmoqda. Shu sababli ushbu sohani huquqiy jihatdan puxta tartibga solish, xalqaro tajribani o'rganish va milliy qonunchilikni takomillashtirish zarur.

Kelgusida sun'iy intellekt texnologiyalarini huquqiy hayotga tatbiq etishda inson huquqlari ustuvorligi, qonuniylik va adolat tamoyillariga qat'iy rioya qilinishi muhim ahamiyat kasb etadi.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Axborotlashtirish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni.
2. Saidov A.X. *Davlat va huquq nazariyasi*. – Toshkent: Adolat, 2020.
3. Tojiyev Y. Raqamli texnalogiyalar va huquqiy munosabatlar. - Toshkent, 2022.
4. Saydullayev Sh.A. *Elektron adliya tizimi: nazariya va amaliyot*. – Toshkent, 2022.
5. Yuldashev A. *Kiberxavfsizlik va raqamli huquq*. – Toshkent, 2021.